

ده پرسش از دیدگاه جامعه‌شناسی

حسام مناہجی

کتاب «ده پرسش از جامعه‌شناسی»، نوشته پروفسور **جوئل شارون**، استاد جامعه‌شناسی دانشگاه ایالتی «مورهد» در مینسوتای آمریکا است که نخستین بار در سال ۱۹۹۸ در آمریکا منتشر شد. این کتاب در سال ۱۳۷۹ با ترجمه فارسی **منوچهر صبور** در ایران انتشار یافت و طی سالیان گذشته بارها توسط «نشر نی» تجدید چاپ شده است.

همان‌طور که نویسنده در مقدمه کتاب آورده است، این کتاب درباره پاسخ‌ها نیست بلکه بیشتر کتابی درباره اندیشیدن است و اگر چه همه جامعه‌شناسان ممکن است با پاسخ‌های این کتاب موافق نباشند، بیشتر آن‌ها احتمالاً می‌پذیرند که این کتاب بیان می‌کند جامعه‌شناسان چگونه می‌اندیشند.

در این کتاب با نظریه‌های جامعه‌شناسان از ۱۵۰ سال گذشته تا به امروز و رویکرد آن‌ها در برخورد با این پرسش‌ها آشنا می‌شویم. نویسنده از تازه‌ترین پژوهش‌های جامعه‌شناسی امروز درباره مهم‌ترین موضوعاتی که در این کتاب مطرح شده، سود جسته است؛ مسائلی مانند: نابرابری اجتماعی، قوم‌مداری، مفاهیم آزادی و دموکراسی، مسائل و مشکلات بشر و عوامل پدیدآورنده آن‌ها، و اینکه چرا تیره‌روزی در جهان وجود دارد و آیا ساختن جامعه‌ای بهتر که همیشه انسان‌ها در آرزوی آن بوده‌اند، امکان‌پذیر است یا خیر. نویسنده تمامی این پرسش‌ها را با دقت تمام و از دیدگاه جامعه‌شناسان مورد تحلیل و بررسی قرار داده است.

کتاب ده پرسش از دیدگاه جامعه‌شناسی برای دانشجویانی نوشته شده است که درس‌های مبانی جامعه‌شناسی را فرا می‌گیرند، و برای دانشجویانی که وقت کافی برای گذراندن دوره کامل جامعه‌شناسی را ندارند اما می‌خواهند بفهمند جامعه‌شناسان چگونه می‌اندیشند، و برای جامعه‌شناسانی که به علت اشتغال در کارهای آموزشی و پژوهشی گاهی فراموش می‌کنند که جامعه‌شناسی تا چه اندازه هیجان‌انگیز است، و برای منتقدان جامعه‌شناسی که انتقادهایشان اغلب بی‌پایه است، و نیز برای معلمان، فیزیک‌دان‌ها، روان‌شناسان، دانش‌آموزان علاقه‌مند و تمام کسانی که پرسش‌های زیادی در سر دارند.

کتاب برخلاف عنوانش یازده فصل دارد و فصل یازدهم با عنوان: «آیا ما باید درباره افراد به تعمیم بپردازیم»، در چاپ دوم به صورت «پی‌گفتار» به کتاب اضافه شده است. ولی عنوان کتاب بنا به نظر نویسنده همان ده پرسش باقی مانده است. با هم نگاهی اجمالی به این پرسش‌ها و پاسخ‌های نویسنده می‌اندازیم.

پرسش اول

جامعه‌شناسان چگونه جامعه را مطالعه می‌کنند؟

در این فصل ابتدا سیر تطور اندیشه از یونان باستان تا به امروز بررسی می‌شود. فیلسوفان یونانی در جست‌وجوهایشان برای درک مسائل و پدیده‌ها، رویکردی انتقادی نسبت به اندیشه‌ها به وجود آوردند. این اندیشه از حدود سال ۱۳۰۰ تا ۱۴۰۰ میلادی به محاق رفت و با ظهور عصر روشنگری، سرانجام روح فلسفه یونانی بار دیگر در اجتماع روشن‌فکرانه پذیرفتنی شد. با پیدایش و توسعه علوم اجتماعی در قرن هیجدهم، سنت انتقادی بار دیگر مورد توجه قرار گرفت. تردید کردن دقیقاً هدف جامعه‌شناسی است. **اگوست کنت** (۱۸۵۷-۱۷۹۸)، متفکر فرانسوی که واژه جامعه‌شناسی را وضع کرد، استدلال می‌کند که روش انتقادی یونانیان باستان می‌تواند و باید در مورد جامعه به کار بسته شود. از زمان کنت تا به امروز، هدف اصلی جامعه‌شناسی این بوده است که بفهمد جامعه صرف‌نظر از آنچه مردم می‌خواهند باشد، واقعاً چیست. این دلیل وجود جامعه‌شناسی و نقطه قوت آن بوده است.

پس رسالت جامعه‌شناسی این است که درباره پاسخ‌هایی که افراد می‌دهند، کاوش کند، آنچه را آن‌ها باور دارند، آشکار سازد، و واقعیت را از طریق کنترل سوگیری شخصی و اجتماعی بررسی کند. فصل اول بر سه نکته تأکید کرده است تا نشان دهد چگونه جامعه‌شناسان می‌کوشند جامعه را درک کنند:

- اندیشه‌ها باید با تحقیقات تجربی تأیید شوند.
- جامعه‌شناسی به‌عنوان یک علم، باید پیوسته بکوشد عینی باشد. جامعه‌شناسی باید اندیشه‌هایی را که بیشتر مردم

به‌عنوان بخشی از فرهنگ خود پذیرفته‌اند، با دید انتقادی بررسی کند.

● انسان و جامعه انسانی بخشی از طبیعت هستند و بنابراین، مجموعه‌ای از قوانین طبیعی بر آن‌ها حاکم است. فرض می‌شود که رویدادهای انسانی را عللی به وجود می‌آورند که به‌طور مشخص، علل طبیعی - از جمله علل اجتماعی - هستند.

پرسش دوم معنای انسان بودن چیست؟

انسان چیست؟ چه چیز ما را «انسان» می‌سازد و ویژگی ما چیست؟ از چه لحاظ ما شبیه همه موجودات زنده دیگر هستیم؟ در چه چیزهایی با حیوانات دیگر اشتراک داریم؟ چگونه با آن‌ها متفاوت هستیم؟

پاسخ جامعه‌شناختی به پرسش فوق این است که انسانی موجودی است که «طبیعت اجتماعی» و «طبیعت فرهنگی» دارد:

● موجودی است که طبیعت اجتماعی دارد، یعنی بقایش وابسته به دیگران است. شیوه‌های بقای خود را از دیگران یاد می‌گیرد و از طریق اجتماعی شدن، هم ویژگی‌های انسانی و هم ویژگی‌های فردی پیدا می‌کند و در جامعه زندگی می‌کند.

● موجودی است که طبیعت فرهنگی دارد، یعنی جهان را طبق آنچه در جامعه می‌آموزد، تفسیر می‌کند. بنابراین موجودی است که طبیعتش را بیولوژی معین نمی‌کند، بلکه بسیار گوناگون است.

در این فصل می‌آموزیم که همه ویژگی‌های ما به‌عنوان افراد انسانی، به وسیله جامعه و فرهنگ آن تشویق و تقویت می‌شوند و یا نمی‌شوند.

پرسش سوم چگونه جامعه به وجود می‌آید؟

چه چیزی جامعه انسانی را پدید می‌آورد؟ همان چیزی که همه سازمان‌ها را پدید می‌آورد. هسته اصلی سازمان اجتماعی را کنش متقابل تشکیل می‌دهد، یعنی تعاملی که مردم با یکدیگر دارند: مانند همکاری کردن، ارتباط برقرار کردن، سهیم شدن، استدلال کردن، مذاکره کردن، سازش کردن، و تأثیر گذاشتن. مردم باید کنش متقابل داشته باشند تا جامعه پدید آید و دوام یابد. آنجا که کنش متقابل اجتماعی پایان یابد، جامعه نیز پایان می‌یابد.

چرا کنش متقابل برای جامعه مهم است؟ تا اندازه زیادی از این‌رو که کنش متقابل انسانی نمادین است. کنش متقابل نمادین به این معناست که کنش افراد معمولاً به‌منظور انتقال پیامی به دیگران است و دیگران که هدف

ارتباط هستند، پیوسته می‌کوشند معنای آن کنش‌ها را درک کنند.

در این فصل همچنین از مفاهیمی چون فرهنگ، ساختار اجتماعی و نهادها که از کنش متقابل نمادین منتج می‌شوند، سخن به میان می‌آید. سرانجام اینکه جوامع به این علت وجود دارند که می‌توانند تغییر کنند و به تضادها پاسخ دهند.

پرسش چهارم چرا مردم در جامعه نابرابرند؟

جامعه‌شناسان از آغاز پیدایش جامعه‌شناسی به مسئله نابرابری توجه نشان داده‌اند. نابرابری موضوع اصلی تمام آثار مارکس است. بیشتر مسائلی را که مارکس ویر مطالعه کرد، شامل برابری بود. در واقع تقریباً آثار هر جامعه‌شناس بزرگی در بردارنده رویکردی نسبت به این موضوع است.

چرا نابرابری ظهور می‌کند؟ از نظر مارکس سه دلیل اساسی در این زمینه عبارت‌اند از: تقسیم کار، تضاد اجتماعی و وجود مالکیت خصوصی.

نابرابری همچنین ناشی از تأثیر متقابل قدرت، امتیاز و اعتبار اجتماعی است. از طریق همه این‌ها، ساختاری نسبتاً همیشگی به‌وجود می‌آید که مردم در آن قرار می‌گیرند و اجتماعی می‌شوند.

نابرابری در طول زمان استمرار می‌یابد. تلاش‌های کسانی که در رأس جامعه هستند، چه در اقتصاد، چه در حکومت و یا آموزش و پرورش، به دائمی شدن آن کمک می‌کند. نهادهای جامعه و شیوه‌های بنیادی انجام کارها در جامعه، در جهت حفظ نابرابری موجود عمل می‌کنند. اجتماعی شدن افراد در فرهنگی که نابرابری را توجیه می‌کند نیز عامل مهمی است و همچنین اجتماعی کردن موفقیت‌آمیز مردم برای یادگیری و پذیرش موقعیتشان در جامعه. سرانجام از ابزارهای زور برای دائمی کردن نابرابری استفاده می‌شود.

پرسش پنجم

چرا به آنچه انجام می‌دهیم، اعتقاد داریم؟

پیتر برگر و توماس لوکمان در کتاب خود «ساخت اجتماعی واقعیت»، با دقت بسیار نشان می‌دهند که مردم چگونه در کنش متقابل با یکدیگر حقایقی را که باور دارند، به‌وجود می‌آورند. آن‌ها استدلال می‌کنند که افراد برخی عقاید را سودمند می‌یابند و عقایدی را که سودمند نیستند، رد می‌کنند یا نادیده می‌گیرند.

هر سازمانی مجموعه‌ای از عقاید، ارزش‌ها و قواعد را به وجود می‌آورد که برای دستیابی به هدف‌هایش و حل مسائلی که ناچار با آن‌ها روبرو می‌شود، مفیدند. این مجموعه از عقاید، ارزش‌ها و قواعد «فرهنگ» نامیده می‌شود.

با مجله‌های رشد آشنا شوید

مجله‌های رشد توسط دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وابسته به وزارت آموزش و پرورش تهیه و منتشر می‌شود.

مجله‌های دانش آموزی

(به صورت ماه‌نامه و هشت شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود):

رشد کودک (برای دانش‌آموزان آمادگی و پایه اول دوره آموزش ابتدایی)

رشد نوجوآموز (برای دانش‌آموزان پایه‌های دوم و سوم دوره آموزش ابتدایی)

رشد دانش‌آموز (برای دانش‌آموزان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم دوره آموزش ابتدایی)

رشد نوجوان (برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه اول)

رشد جوان (برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه دوم)

مجله‌های بزرگسال عمومی

(به صورت ماه‌نامه و هشت شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود):

رشد آموزش ابتدایی • رشد آموزش متوسطه • رشد تکنولوژی آموزشی

رشد مدرسه فردا • رشد مدیریت مدرسه • رشد معلم

مجله‌های بزرگسال و دانش‌آموزی تخصصی

(به صورت فصل‌نامه و چهار شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود):

- رشد برهان آموزش متوسطه اول (مجله ریاضی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه اول)
- رشد برهان آموزش متوسطه دوم (مجله ریاضی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم)
- رشد آموزش قرآن • رشد آموزش معارف اسلامی • رشد آموزش زبان و ادب فارسی • رشد آموزش هنر • رشد آموزش مشاور مدرسه • رشد آموزش تربیت بدنی • رشد آموزش علوم اجتماعی • رشد آموزش تاریخ • رشد آموزش جغرافیا • رشد آموزش زبان • رشد آموزش ریاضی • رشد آموزش فیزیک • رشد آموزش شیمی • رشد آموزش زیست‌شناسی • رشد آموزش زمین‌شناسی • رشد آموزش فنی و حرفه‌ای و کار و دانش • رشد آموزش پیش دبستانی

مجله‌های رشد عمومی و تخصصی، برای معلمان، مدیران، مربیان، مشاوران و کارکنان اجرایی مدارس، دانش‌جویان مراکز تربیت معلم و رشته‌های دبیری دانشگاه‌ها و کارشناسان تعلیم و تربیت تهیه و منتشر می‌شود.

نشانی: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۶، دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی.

تلفن و نمابر: ۰۲۱ - ۸۸۳۰۱۴۷۸

ما اجتماعی می‌شویم، دیدگاه‌های جامعه و گروه‌هایمان را می‌پذیریم، و جهان را از دیدگاه‌های قابل قبول خودمان می‌بینیم. سن و گروه سنی ما اهمیت دارد و نیروی اجتماعی شدن نخستین و دومین را نباید انکار کرد. با وجود این، درباره آنچه می‌آموزیم نیز می‌اندیشیم و فکر می‌کنیم و آن را به کار می‌بریم و آزمون می‌کنیم. این فرایند به ما امکان می‌دهد که دست کم تا اندازه‌ای، اندیشه‌ها و عقاید خاص خود را به وجود آوریم.

پرسش هشتم آیا انسان‌ها آزادند؟

در این فصل از کنترل‌های اجتماعی سخن به میان می‌آید. انواع کنترل اجتماعی بر انسان‌ها همیشه وجود دارند و محدودیت‌های مهمی بر آزادی تحمیل می‌کنند. مثال‌های متنوع در این فصل، پرسش ما را با چالش‌های فراوان روبه‌رو می‌کند. سؤال این است که تا چه اندازه مردم در انتخاب‌های خود آزادند و آزادی و مسئولیت چه رابطه‌ای با هم دارند.

پرسش هفتم چرا همه نمی‌توانند مانند ما باشند؟

ما هرگز نمی‌توانیم جهانی داشته باشیم که در آن همه توافق و همکاری کامل داشته باشند. سؤال این است که اصلاً چرا باید خواستار چنین جهانی باشیم. تفاوت‌های انسانی لزوماً بد نیستند. گوناگونی می‌تواند احترام به تفاوت‌ها و فروتنی نسبت به نگرش‌های خودمان به واقعیت را به ما بیاموزد.

در این فصل ابعاد «قوم‌مداری» هم مورد بررسی انتقادی قرار می‌گیرد. این نگاه انتقادی بر کل مباحث کتاب حاکم است.

پرسش هشتم چرا تیره‌بختی در جهان وجود دارد؟

این فصل یکی از جذاب‌ترین فصل‌های کتاب است. جامعه‌شناسی همواره محققانی را جلب کرده است که آرزومند در یافتن علت تیره‌بختی و برقراری عدالت در جهان بوده‌اند. کارل مارکس در واکنش به شرایط وحشتناک فقر و انباشت ثروت توسط عده‌ای اندک، از رویای برابری برای همه الهام گرفت. امیل دورکیم، در واکنش به شرایط دگرگونی اجتماعی و رشد فردگرایی، در جست‌وجوی جهانی بود که مردم در آن از طریق حس اخلاقی مشترکی به هم پیوند یافته‌اند. جامعه‌شناسان آمریکایی در واکنش به مسائل مهاجرت، شهرنشینی، فقر و نابرابری اجتماعی به ایجاد علمی کاربردی برانگیخته شدند که در بررسی و حل مسائل اجتماعی جدی به کار گرفته شود. این فصل باید در پیوند با فصل چهارم کتاب خوانده شود تا مفهوم تیره‌بختی را بهتر درک کنیم.

تیره‌بختی انسان شاید اجتناب‌ناپذیر باشد اما هرگز نباید تا این اندازه شدید باشد. ما همیشه می‌توانیم جامعه‌ای با تیره‌بختی کمتر یا بیشتر به وجود آوریم. برای مثال، فقر امروز گسترده‌تر از فقر دهه ۱۹۶۰ است اما از دهه ۱۸۵۰ گسترده‌تری کمتر دارد. کار به مدد وجود اتحادیه‌های کارگری و فناوری مدرن، کمتر استثمارگرایی به نظر می‌آید. تیره‌بختی همچنان وجود خواهد داشت اما سؤال همیشه این است که تا چه اندازه می‌توانیم آن را بپذیریم.

پرسش نهم آیا فرد دگرگونی است؟

یک فرد چه تأثیری می‌تواند بر افراد دیگر در پیرامونش داشته باشد؟ یک فرد چه تغییری می‌تواند در هر گروه و سازمان رسمی یا جامعه ایجاد کند؟ آیا رأی ما به طور جمعی مهم است؟ رابطه واقعی میان فرد و جامعه چیست؟

شناخت این نکته اهمیت دارد که تلاش برای تأثیر بر جامعه، در تضاد با سلطه آن دسته از الگوهای اجتماعی دیرپایی قرار می‌گیرد که معمولاً افرادی که از این الگوها نفعی می‌برند، از آن‌ها دفاع می‌کنند.

در این فصل قدرت فرد برای تغییر جامعه بررسی می‌شود. ابتدا از سطح خرد، تغییراتی که فرد می‌تواند در زندگی خود، زندگی کسانی که با آن‌ها کنش متقابل دارد و گروه‌هایی که به آن‌ها تعلق دارد، بررسی می‌شود و در پایان در مقیاس جامعه صحبت می‌شود. در نهایت این‌گونه جمع‌بندی می‌شود که تأثیر واقعی فرد کمتر از آن است که ما تصور می‌کنیم.

پرسش دهم آیا جامعه‌شناسی مهم است؟

هدف جامعه‌شناسی واداشتن افراد به مطالعه عینی زندگی و جامعه آن‌هاست. این فرایند آسان نیست و گاهی ناخوشایند است. از آنجا که جامعه‌شناسی دارای دیدگاهی انتقادی است و آنچه را مردم از فرهنگ‌هایشان درونی کرده‌اند، به چالش می‌کشد، تهدیدی برای کسانی است که ادعا می‌کنند حقیقت را می‌دانند. نگرش جامعه‌شناسی نسبت به جهان به مفهوم نگاه انتقادی نسبت به کسانی است که در قدرت هستند و مطرح کردن پرسش‌هایی دائمی است درباره آنچه هست و آنچه می‌تواند باشد.

جامعه‌شناس درباره جامعه می‌اندیشد و پرسش‌هایی را مطرح می‌کند که تا ژرفای اندیشه ما نفوذ می‌کنند. شاید از همین روست که برای مدعیان حقیقت تا این اندازه تهدید کننده به نظر می‌رسد و شاید از این رو، برای کسانی که آن را جدی می‌گیرند، بسیار هیجان‌انگیز است.

حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی

برگ اشتراک مجله‌های رشد

نحوه اشتراک:

شما می‌توانید پس از واریز مبلغ اشتراک به شماره حساب ۳۹۶۶۲۰۰۰ بانک تجارت، شعبه سه‌راه آزمایش کد ۳۹۵، در وجه شرکت افست از دو روش زیر، مشترک مجله شوید:

۱. مراجعه به وبگاه مجلات رشد به نشانی: www.roshdmag.ir و تکمیل برگه اشتراک به همراه ثبت مشخصات فیش واریزی.
۲. ارسال اصل فیش بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک با پست سفارشی (کپی فیش را نزد خود نگه دارید).

◆ نام مجلات درخواستی:

◆ نام و نام خانوادگی:

◆ تاریخ تولد: ◆ میزان تحصیلات:

◆ تلفن:

◆ نشانی کامل پستی:

استان: شهرستان: خیابان:

شماره فیش بانکی: مبلغ پرداختی:

پلاک: شماره پستی:

◆ اگر قبلاً مشترک مجله بوده‌اید، شماره اشتراک خود را بنویسید:

.....

امضا: